

HOOFDSTUK 31

U zegt zulke dingen, omdat u mogelijk niet opmerkt, dat dit het lot en de natuur van het Woord is, dat de wereld het nooit heeft kunnen verdragen en hierover altijd in beroering is geweest, hetgeen Christus openlijk verzekert, wanneer Hij zegt: “Ik ben niet gekomen om de vrede te brengen, maar om het zwaard.” En in Lucas: “Ik ben gekomen om een ijver te ontsteken op de aarde.” En Paulus in 2 Col. 6. “In oproer etc.” En de profeet getuigt dit overvloedig, Psalm 2: 1-2, verzekerend dat: “Waarom woeden de heidenen en bedenken de volkeren ijdelheid? De koningen der aarde stellen zich op en de vorsten beraadslagen tezamen tegen den Heere en tegen zijn Gezalfde,” alsof hij zei: de menigte, de hoogheid, de rijkdommen, de macht, de wijsheid, de rechtvaardigheid en al wat in de wereld hoog en verheven is, stelt zich tegen het Woord Gods. Zie de Handelingen der apostelen. Wat er in de wereld is gebeurd door de prediking van een Paulus (om van de andere apostels te zwijgen), hoe heeft hij alleen al de heidenen en Joden in beroering gebracht, of zo zelfs de vijanden zeggen: “Hij brengt de gehele wereld in beroering.” Hand. 24. Onder de profeet Elia, 1 Kon. 18, wordt het koninkrijk Israël in beroering gebracht, als koning Achab klaagt. Wat is er niet voor een beroering geweest onder de andere profeten? Toen zij allen gedood of gestenigd werden, toen Israël gevankelijk naar Assyrie werd gevoerd, desgelijks toen Juda naar Babel gebracht werd. Is dit vrede geweest? De wereld en zijn god kan het Woord Gods niet verdragen, het wil het ook niet, de waarachtige God kan en wil ook niet zwijgen. Hoe zou er dan geen twist en beroering kunnen zijn, zolang deze waarachtige God tegen de god der wereld strijdt?

HOOFDSTUK 32

Het willen stillen van deze beroeringen en twisten, is niets anders dan het Woord Gods te willen wegnemen en verbieden. Want zo dikwijls het Woord Gods komt, verandert en vernieuwt het de wereld. Zelfs de heidense schrijvers getuigen dat deze veranderingen zonder twist en beroering, ja zonder bloedstorting niet kunnen geschieden. Het komt de Christenen dan toe, deze met goede moed te verwachten en te verdragen, zoals de Heere Christus zegt: “Als u van oorlogen en oorlogsgerucht hoort, vreest noch verschrikt niet. Want al deze dingen moeten eerst geschieden, maar dan is het nog niet het einde.” En zo ik deze beroeringen in de wereld zag, ik zou niet geloven en zeggen, dat het Woord Gods in de wereld was. Maar terwijl ik ze nu zie, ik verblijd mij, er zeker van zijnde, dat het rijk van de paus met al zijn aanhangselen gewis ten gronde zal gaan, want het Woord Gods heeft het aangegrepen en aangetast. Ik zie gewis, mijn lieve Erasmus, dat u in veel van uw boeken klaagt over deze beroering en dat de vrede en eendracht is verloren. U doet ook naarstig om dit kwaad te genezen, maar het is al tevergeefs. Want u wilt tegen een sterke stroom opzwemmen en het vuur met stro lessen; daarom houdt op met uw klagen en roepen, dit rumoer en deze beroering is van onze God, Hij heeft ze verwekt en aangestoken, het zal ook niet ophouden, totdat alle vijanden des Woords als potscherven zijn vertreden en tot schande gemaakt. Doch ik beken, dat het te beklagen is, dat men zulk een theoloog als Erasmus, moet onderwijzen in zulke dingen, want het lijkt of hij, die voor anderen een doctor en meester moet zijn, in deze zaak nauwelijks een discipel is.

HOOFDSTUK 33

Hier behoort dan uw gelijkenis: “Dat men sommige ziekten met minder perikel kan verdragen, als dat men zou pogen dezelve door’ medicijnen weg te nemen.” Die bekwaam genoeg is om waardig aangemerkt te worden, doch zij is niet bekwaamelijk door u voortgebracht en zij past niet bij hetgene waartoe u ze gebracht heeft.¹ Daarom laten wij ze liever alzo gebruiken, dat wij onder de ziekten die verdragelijk zijn, zullen verstaan: “Deze beroerten, oproeren, twisten, sekten, tweedrachten en oorlogen” en alles wat zo is waarmee de hele wereld “om het Woord Gods wille” geërgerd en in onvrede is. Ik zeg: deze dingen, terwijl ze tijdelijk zijn, moeten wij liever verdragen dan de andere

¹ De beroeringen en moeilijkheden der tijdelijke dingen worden met minder schade geleden, als wanneer het Woord Gods zou worden weggenomen.

kwaden en oude ziekten, waardoor de ziel noodzakelijk zou vergaan, of het moest zijn dat men van die, door het Woord Gods, genezen werd, hetwelk zijnde weggenomen het eeuwige goed, God, Christus en de Heilige Geest ook was weggenomen. Hoeveel beter is het dan de wereld te verliezen, dan God de Schepper van de wereld, die wederom vele duistere werelden kan scheppen? En veel beter is dan oneindig veel werelden? Welke vergelijking hebben de tijdelijke dingen met de eeuwige? Deze ziekte van de tijdelijke kwaden en verdrukkingen moeten wij liever verdragen, dan dat alle zielen gewurgd en gedood zijnde en in de eeuwige verdoemenis geworpen, de wereld door haar verderving in vrede en rust zou worden gebracht, terwijl een ziel met alle kostbaarheden van de wereld niet opnieuw gekocht en verlost kan worden. U gebruikt waarlijk veel mooie gelijkenissen en spreuken, maar wanneer u komt Gods zaken en Heilige Schrift te behandelen, is het een wonder hoe kinderlijk ja hoe verkeerd u deze te pas brengt. U blijft hier op aarde kruipen en wilt alles met uw vernuft en verstand beoordelen. Maar bedenkt, Erasmus, dat het geen kinderlijke noch menselijke dingen zijn, hetgeen dat God werkt; maar dat het Goddelijke zaken zijn, die des ² mensen vernuft en begrip te boven gaan. Want merk toch en ziet hier, hoe zulke beroeringen, oproeren, twisten en sekten in deze wereld door ³ Gods geheugenis geschieden en u zult verbaasd zijn en vrezen dat de Hemel zal vallen. Maar ik zie het, Goddank, wel, want ik weet dat op de jongste dag en in het andere leven zulk een grote en verschrikkelijke tempeest aller onvreden, oproer, twist en van de toorn Gods en der mensen over de ongelovige zal gaan, waarbij vergeleken alle onvrede en oproer van deze wereld niets anders is dan een klein blaasje van een zoet windje, ja dat tijdelijke onvrede en twist ten opzichte van de eeuwige wel een geruste vrede en eendrachtigheid mag worden genoemd.

HOOFDSTUK 34

Voorts aangaande onze leer van de vrijheid van de biecht en van de genoegdoening: “die verwerpt u, immers u weet niet dat ze Gods Woord is.” Dit is een andere kwestie; wij weten nochtans en zijn er zeker van dat ze gegrond is op Gods Woord en dat daarmee de Christelijke vrijheid geleerd en vastgemaakt wordt, opdat wij ons niet door menselijke tradities en wetten tot dienstbaarheid laten verleiden. Ik heb dit in andere boeken overvloedig geleerd en ik presenteer mij wederom (zo u het wilt aannemen) die tegen u te verantwoorden en te verdedigen, er zijn nog genoeg van mijn boeken over deze zaak aanwezig. Maar u zult zeggen: “Dat men de pauselijke wetten uit liefde zou verdragen en onderhouden, zo het zonder oproer en onvrede met de eeuwige zaligheid, met het Woord Gods en met de vrede van de wereld kan samengaan.” Hierop antwoord ik wederom zoals boven, dat het niet kan geschieden. Want de vorst van deze wereld en de paus met al zijn bisschoppen laten niet toe, dat hun wetten in vrijheid zouden worden onderhouden, maar zij willen de conscienties met geweld vangen en binden; dit kan de oprechte God niet dulden. Want het Woord Gods en de menselijke inzettingen verschillen en zijn strijdig tegen elkaar, als God zelf en de Satan elkaar tegenovergesteld zijn en tenietdoen en elkaars lering bedempen als twee koningen, de een het koninkrijk van het ander berovend en verwoestend. “Wie niet met Mij is (zegt Christus) die is tegen Mij.” U nu zegt dat het bezorgd maakt, dat velen die tot boosheid zijn geneigd, deze vrijheid zouden misbruiken; welaan, reken, dat onder de beroeringen en onder de ziekten die met ⁴ minder perikel worden geleden dan weggenomen. Want het zij verre, dat men die zo hoog zou achten, dat men om dezelve te bedwingen het Woord Gods zou wegnemen. Worden zij allen niet zalig, zo worden er nochtans enigen zalig, om wien God Zijn Heilig Woord heeft laten komen, deze beminnen des te vuriger en geloven des te vaster. Want welk kwaad hebben tevoren de boze mensen niet bedreven toen het Woord Gods er nog niet was? Welk goeds hebben zij gedaan? Is de wereld niet altijd vervuld geweest met oorlog, bedrog, gewoel, tweedracht, ja met allerlei gruwelijke daden? Zodat Micheas de allerbesten van zijn tijd vergelijkt met doornen; hoe (meent u)

² Gods zaak overtreft het menselijk vernuft.

³ De oproeren en sekten geschieden door Gods wil. Ziet ook hoofdstuk 32.

⁴ De Christelijke vrijheid mag niet worden weggenomen, omdat wordt misbruikt.

zou hij de anderen genoemd hebben?⁵ Maar nu moet men dit alles aan het Evangelie wijten en het Evangelie is er de oorzaak van, dat de wereld boos is. Daar men nochtans, naar waarheid gezegd, behoorde te bekennen, dat het Evangelie dat oprechte licht is, waardoor men nu klaar kan zien hoe boos de wereld is geweest, toen het zonder Evangelie in zijn duisternis lag. Het is precies eender of de ongeleerde de geleerdheid zou verwijten, dat haar ongeleerdheid en onwetendheid aan de dag was gekomen. Dit is de dank waarmee wij God voor 't kostelijk Woord des levens en de zaligheid betalen. Maar denkt u dat de Joden ook niet deze zorgen hebben gehad toen Christus en de apostelen door het Evangelie de mensen vrij maakten van de wet van Mozes? Meent u dat ook zij niet de zorg hadden, dat de mensen deze vrijheid zouden misbruiken? Daarom is het Evangelie niet nagelaten, maar zij hebben het boze laten varen en de vromen vermaand niet deze vrijheid te misbruiken. Gal. 5.

HOOFDSTUK 35

Ook dit deel van uw kloeke raad deugt niet, daar u zegt: "men mag de waarheid wel zeggen, maar niet bij ieder, noch op alle tijden, noch op alle manieren. U brengt ook Paulus ontijdig te pas, wanneer u zegt: "alle dingen zijn mij geoorloofd, maar niet alle dingen zijn oorbaar." Want Paulus spreekt daar niet over de leer of van de waarheid leren, zoals u zijn woorden aanduidt en verkeerd; maar hij leert op veel plaatsen, dat men de waarheid tot alle tijden, op alle plaatsen en manieren zal spreken en verkondigen, zodat hij zelf verheugd wordt, dat Christus door enige oorzaken, ja door haat geleerd wordt en hij getuigt openlijk, dat hij verblijd was op welke manier Christus ook werd gepredikt. Phil. 1. Maar in de spreuk die u aanhaalt, spreekt Paulus van het doen en van het gebruik van de leer, namelijk van diegenen, die de Christelijke vrijheid altijd roemden en zochten wat voor hen was, de zwakken grote ergernissen en oorzaak gevend om te lasteren. De waarheid en de rechte leer moet men altijd openlijk en standvastig prediken, men moet ze niet verbergen of half voortbrengen, want er is geen ergernis in dezelve. Want zij is een roede der gerechtigheid. Wie heeft u ook de macht of het recht gegeven om de Christelijke leer aan plaats, personen, tijd en aan oorzaken te binden, terwijl Christus wil dat ze openlijk aan de gehele wereld zal gepredikt worden en uitgeroepen zal worden, ja dat ze over de vijanden zal heersen? Psalm 110. Het Woord Gods is niet gebonden, zegt Paulus en zal Erasmus dat binden? God heeft ons ook geen woord gegeven, dat aanzien heeft, op plaats, op personen en op tijd, terwijl Christus zegt: "Gaaf de gehele wereld door." Hij zegt niet: "Gaaf daarhenen en daar niet," zoals Erasmus; en "Predikt het Evangelie aan alle creaturen." Hij zegt niet, bij sommigen niet. U voert hier in somma in en maakt een aanzien des persoons, plaats en tijd en der oorzaken, waar deze een van de principieelste heerlijkheden van het Woord is (zoals Paulus zegt), dat bij God of bij Zijn Woord geen aanzien des persoons is. Hier ziet u weer, dat u gans lichtvaardig en onbedacht van het Woord 'Gods oordeelt, alsof uw gedachten en kloeke raad het Woord Gods ver te boven ging.

HOOFDSTUK 36

Maar indien wij Erasmus vroegen, dat hij zou aanwijzen de rechte tijd, de personen en de bekwame middelen om de waarheid te spreken en te verkondigen; wanneer zou hij daar een uitspraak in doen; ik geloof dat hij eerder de Rijn zou leegdrinken dan hier een goede regel en maat te kunnen beschrijven en voortbrengen. Waar blijft daarintussen het predikambt? Hoe moeten de arme zielen geleerd en verzorgd worden? En, Erasmus, hoe zou u dat kunnen? Die geen oprechte kennis heeft van de tijd, noch van de personen, noch van de middelen. En al zou het zijn, dat u daarover een goede kennis zou hebben, u kent daarom de harten van de mensen niet, of het moest zijn, dat u wilt verstaan bij: "plaats, manieren, personen en oorzaken," dat wij de waarheid zo zouden moeten leren, "dat de paus en de keizer niet worden vertoornd," dat "de bisschoppen en de vorsten niet worden beroerd." Alsmede: "dat er in de wereld geen oproer en tweedracht geschiede" en "dat de boze niet erger zoude worden." Wat dit voor een kloeke raad is, heb ik boven al gezegd. Doch u

⁵ De beroeringen worden aan het Evangelie geweten.

moest hier ook naar de kunst wat redekavelen, opdat het niet zou lijken, dat u niets te zeggen had. Wanneer zouden wij dan, ellendige mensen, Gode deze eer geven en toekennen, die alle harten kent, dat Hijzelf: “de manieren, de personen en de tijd om de waarheid” te prediken en te leren zou voorschrijven? Want Hij weet en bekent, wat, wanneer, hoe en tot wien men moet spreken. Nu heeft Hij, het zo besteld, dat men Zijn Evangelie en de waarheid, die alleen ter zaligheid nodig is, aan geen plaats, tijd en personen zou binden, maar bij allen, tot alle tijden en op alle plaatsen gepredikt worden. Ik heb boven ook aangetoond en vastgelegd, dat al hetgene ons in de Schrift wordt voorgedragen, zo is, dat het alle mensen in alle talen openlijk ter zaligheid moet worden geleerd en gepredikt, gelijk u ook in uw boek, genaamd Paraclesis, met een veel betere raad duidelijk hebt geleerd. Laat hen het Woord Gods binden, die niet de zaligheid van de ziel vragen, zoals de paus en al de zijnen, die het volk het hemelrijk toefluiten en er zelf niet ingaan, noch iemand daarin laten gaan, welke dolheid u, Erasmus, hier met uw raad nog wilt versterken.

HOOFDSTUK 37

En zo'n kloekheid is ook uw raad, dat wanneer de concilies iets ten onrechte hebben besloten, dat 'men dat toch niet aan alle man zou openbaren, noch openlijk bestrijden, opdat daarmee geen oorzaak wordt gegeven, de autoriteit van de vaders te verachten. Ja dat is precies het woord dat de paus graag hoort en dat heeft hij liever van u gehoord dan het Evangelie, hij is voorwaar erg ondankbaar, zo hij u voor dit woord niet met een kardinaalshoed met de rente vereert. Maar onderwijl, Erasmus, wat zullen de arme zielen doen, die met dat onrecht en goddeloos besluit gebonden en gedood zijn? Gaat dat u niet aan? En blijft u altijd dit gevoelen en betoont dat u gelooft, dat men de ⁶ menselijke instellingen zonder perikel en schade tezamen met het zuiver Woord Gods kan en mag onderhouden. Indien het waar was, ik zou er licht mee instemmen. Zo u het dan niet weet, zo zeg ik u wederom, dat de menselijke inzettingen niet met het Woord Gods kunnen worden onderhouden; want zij binden de consciënties en het Woord Gods ontbindt ze en zij strijden tegen elkaar als vuur en water, of het ware of men die met vrijheid mocht onderhouden dat ze niet zouden binden noch de consciënties bezwaren; hetgeen de paus niet wil noch mag, of hij zou ineens zijn rijk willen verwoest en bedorven hebben, hetgeen alleen op zulke strikken, vangen van consciënties en zielemoord gebouwd is. Het Evangelie daarentegen bevrijdt, ontbindt en verlost de consciënties. Derhalve zijn de geschriften der vaders met vrijheid te bezien en te houden. En alle inzettingen die tegen het Woord Gods strijden, en zonder het Woord Gods besloten zijn, moeten veracht worden en uitgeworpen. ⁷ Want Christus is groter en meer te achten dan alle vaders, autoriteiten en menselijke instellingen. In somma, zo u zo voelt van het Woord Gods, zo hebt u een goddeloos gevoel; maar spreekt u van andere dingen, zo hebben wij met de ijdele disputatie van uw raad niets te doen; wij disputeren over het Woord Gods.

HOOFDSTUK 38

In het eerste deel van uw voorrede, ons ernstig afschrikkend door zulke leer, maakt u uzelf wijs, dat u alreeds de victorie hebt behaald. “Wat is er (zegt u) schadelijker en gevaarlijker dan zulke dingen, voor iedereen te leren en uit te roepen, dat alles wat door ons geschiedt, niet geschiedt door een vrije wil, maar omdat het zo noodwendig moet geschieden? “ En ook de spreuk van Augustinus zo openlijk uitsprekend; namelijk: “Dat God het goed en het kwaad in ons werkt en dat Hij Zijn eigen goede werken in ons beloont en Zijn kwade werken in ons straft.” En hier bent u wonderlijk met veel woorden, om met grote woorden en welsprekendheid de zaak lelijk te maken. “Wat een venster (zegt u) zouden de mensen door deze reden (zo men ze voor alle man predikte) tot alle boosheid geopend worden? Welke boze mens zou zijn leven beteren? Wie zou geloven dat hij door God wordt bemind? Wie zal met zijn vleese willen strijden? Het verwondert mij zeer, dat u ook niet met zo'n heftigheid vermaant van dit punt “waar van de vrije wil zal blijven? “ Mijn lieve Erasmus, ik

⁶ De pauselijke tradities accorderen niet met Woord Gods.

⁷ Christus is meerder dan de Concilies en de vaders.

zeg u wederom, zo u deze redenen menselijke verdichtsels acht, waarom strijdt u? Is er tegenwoordig iemand op de aarde die heftiger en krachtiger de leer der mensen' heeft tegengestaan en bevochten dan Luther? Zo gaat ons uw vermaning niet aan. Maar zo u denkt dat deze spreuken nu Gods Woord zijn, waar is uw schaamte? Waar is, ik zeg, niet meer Erasmus manieren, maar de vrees en de eerbied voor God? Hoe zegt u dan dat men niets schadelijker zou kunnen voortbrengen dan dit Woord Gods? Ja trouwens uw Schepper zal door u, Zijn creatuur leren, wat nut en schadelijk is te prediken en de arme onwetende God heeft tevoren nooit geweten, wat men zou behoren te leren totdat Erasmus Zijn meester zou leren hoe Hij gebieden en leren zou. Zo God heeft gewild, dat zulk een leer openlijk zou worden uitgesproken en voortgebracht, zonder aanzien wat daaruit zou volgen; wie bent u dan, dat u het zou verbieden? Paulus de Apostel heeft in zijn brief tot de Romeinen, niet ergens in een hoek maar openlijk en voor de ganse wereld vrij met open mond hetzelfde, ja met veel hardere woorden gedisputeerd en uitgeroepen, zeggende: "Hij verhardt wien Hij wil." En wederom: "God wil Zijn toom bekend maken, etc." Rom. 9:18. ⁸ Wat is er harder (voor het vlees) dan die reden van Christus: "veel geroepen, maar weinig uitverkoren." En wederom: "Ik weet wie Ik uitverkoren heb." Ziet, al deze redenen schijnen zo voor u te zijn, dat men niets zou kunnen voortbrengen, dat schadelijker zou zijn, omdat daardoor, zoals u zegt, de mensen vervallen en storten in wanhoop, haat en in godslastering.

HOOFDSTUK 39

Maar ik zie hier wel, zo men uw raad zou opvolgen, dat men over de waarheid en nuttigheid van de Heilige Schrift zou moeten oordelen naar de zin en mening van de mensen, ja naar de wil van de goddeloze mens, zodat hetgeen dat haar zou behagen en bekoren en verdraaglijk schijnen, dat zou dan eerst waarachtig, goddelijk en zalig zijn. Maar hetgeen daar tegen zou zijn, dat zou straks onnut, vals en schadelijk zijn. Wat zoekt u anders met deze raad dan dat de woorden Gods zullen hangen, vaststaan en vervallen naar de wil en de autoriteit der mensen? Daar de Schrift nochthans het tegenovergestelde leert, dat alle dingen naar de wil en de autoriteit Gods moeten vastblijven of vervallen. En nog meer: "dat voor het aangezicht des Heeren, de ganse aardbodem stil zij." Zo zou hij mogen spreken (naar uw raad) die zich zou inbeelden, dat de levende God niets anders is dan een lichtvaardig en onwijs fabeltje, ergens op den stoel afgeroepen, dat Hij zou mogen uitleggen zo het Hem belieft, nemen en verwerpen, nadat Hij had gezien, dat de boze mensen daardoor bewogen en daartoe gezind zouden zijn. U heeft met al deze dingen genoeg te kennen gegeven, hoe het u tevoren ernst geweest is, toen u ons wou wijsmaken en raden, dat men de diepe en verborgen oordelen der Goddelijke majesteit niet behoorde te onderzoeken. Daar wij namelijk handelen in de leerpunten van de Heilige Schrift, waarin geen zorg was over duisterheid en verborgenheid, terwijl er geen in de Schrift is, daar (zeg ik) wou u ons afschrikken door uw gelijkenissen, ons met veel godvruchtige woorden, zo het scheen, de Coriceussche berg en hol voortbrengend en radend dat wij niet daarin treden zouden, ja het scheen of u ons door vrees voor de straf wilt aanpraten, dat wij ons geheel van het leven der Heilige Schrift zouden onthouden, waartoe Christus en de apostelen ons noch thans zo ernstig manen en dringen en u zelf ook op een andere plaats. Maar het gaat hier niet om de leerpunten van de Heilige Schrift, noch van het Coriceussche hol, maar gewis van de verborgen en eerwaardige secreten van de majesteit Gods, namelijk: "Waarom Hij zo oordeelt en waarom Hij zo werkt?" "zoals tevoren gezegd is; hier zeg ik gelijk u deuren en grendelen openbreekt, loopt u zelf hierdoor met kousen en schoenen (gelijk men zegt) bijna God lasterend, als u betoont dat het u schijnt te verdrieten en dat u over God niet tevreden bent, omdat men de raad en de oorzaken van Zijn oordelen niet kan zien en begrijpen. Waarom brengt u hier ook niet de duisterheid en de verborgenheid voort? Waarom houdt u zelf niet op die dingen te onderzoeken, die God heeft willen verborgen houden en niet in de Schrift heeft geopenbaard? Waarom raad u de anderen ook niet zich desgelijks te onthouden? Hier, Erasmus, had u de vinger op de mond behoren

⁸ De leer der verkiezing, is een harde leer voor het vlees.

te leggen, aanbidden wat verborgen was en eerbiedigen de geheime raad der majesteits Gods en met Paulus uit te roepen: “Maar toch, o mensch, wie zijt gij, die tegen God antwoordt?” Rom. 9:20.

HOOFDSTUK 40

Verder zegt u: “Wie zal zijn leven beteren?” Ik antwoord: niemand. Want niemand kan door zichzelf zijn leven beteren; en om de betering des levens, die zonder geloof en Geest geschiedt, vraagt de Heere God niet, terwijl het maar huichelarij is. Maar de uitverkorenen en de vromen zullen zich beteren door de werking van de Heilige Geest, maar de anderen zullen onverbeterd blijvend, verloren gaan. Augustinus zegt ook niet, dat de werken van geen mens gekroond zullen worden, maar van sommigen. Daarom zullen er enigen zijn, die zich beteren zullen. Weer zegt u: “wie zal geloven dat hij van God bemind wordt?” Ik antwoord: geen mens op aarde kan en zal het geloven, maar de uitverkorenen zullen het geloven, maar de anderen die het niet geloven, zullen vergaan, die God verdrieten en God lasteren zoals u hier doet. Er zullen dan enige mensen zijn die zullen geloven. U zegt ook: “dat men met zulke leringen een venster tot alle boosheid opent.” Laat dat zo zijn en laat ons dit ook rekenen onder die ziekten, waarvan gezegd is, die met minder gevaar kunnen geleden en gedragen worden, dan dat ze geheel weggenomen zouden worden.⁹ Doch het is niettemin alzo, dat ook door dezelve leer de deur tot de gerechtigheid en de ingang tot de Hemel en de weg tot God door de gelovigen en vromen geopend wordt.¹⁰ Maar wanneer wij door uw raad van deze leringen afwijken en die leren ophouden, dit woord Gods verbergend voor de mensen, zodat een ieder door een valse waan der zaligheid bedrogen, God niet zou leren vrezen en zich voor Hem verootmoedigen, opdat hij zo door de vrees eindelijk tot de genade en liefde zou komen, dan zouden wij zeer fraai dit venster van u gesloten hebben, maar wat zouden wij anders doen dan daardoor voor onszelf en alle anderen de sluisen, ja de kloven en de diepten zouden openen, niet alleen tot alle boosheid, maar ook de diepten van de hel. Zo zouden wij zelf niet de Hemel ingaan en weren allen, die daar willen ingaan.

HOOFDSTUK 41

Weer brengt u iets naar voren, zeggende: “Wat is van node en nut zulke dingen te verbreiden, terwijl men ziet dat er zoveel kwaad uitkomt?” Hierop behoef ik niets anders te antwoorden, Erasmus, dan: “God wil het zo hebben;” de oorzaak nu van Gods wil en gebod zal niemand onderzoeken, maar met vrees en beving zal men de majesteit Gods de eer geven. Die, terwijl Hij rechtvaardig, wijs, waarachtig en goed is, niemand onrecht doet en Hij ook niets onwijs en onbedacht kan doen, hoewel ons vernuft het anders bedenkt. Met deze antwoorden zijn de vromen en godvruchtigen genoeg tevreden. Maar ten overvloede zal ik er nog deze redenen bijvoegen. Daar zijn¹¹ twee oorzaken waarom het nodig is deze dingen te prediken. De eerste is, opdat onze hoogmoed verootmoedigd en wij tot de kennis der genade Gods gebracht zouden worden. De tweede oorzaak is het Christelijk geloof. Ten eerste, God heeft de verootmoedigden, dat is degenen, die hun zonden bekennen en wanhopen aan hun eigen zaligheid, de genade beloofd. En nu kan niemand terecht verootmoedigd worden, tenzij dat hij zeker weet dat zijn zaligheid geheel buiten zijn eigen kracht is en buiten zijn vermogen, raad, wil en werking, maar geheel hangt aan eens anders willekeur, raad, wil en werking, namelijk Gods alleen. Want zolang iemand zichzelf wijs maakt, dat hij het minste tot zijn zaligheid doen kan, zo blijft hij vertrouwen op zichzelf en zijn eigen krachten, hij mistrouwt niet aan zijn eigen zaligheid te werken, daarom wordt hij voor God niet verootmoedigd, maar hij stelt zichzelf voor of hij hoopt tenminste door enige plaats, tijd of werk tot de zaligheid te komen. Maar hij die niet twijfelt of het hangt alles aan de genade van God, deze twijfelt geheel aan zichzelf, hij verkiest niet, maar hij vermag de werkende God, deze is het dichtst bij de genade om zalig te worden. Om der uitverkorenen wil, Erasmus, moeten deze dingen

⁹ Het Woord Gods is vruchthaar in de uitverkorenen.

¹⁰ De leer van de knechtelijke wil en van de predestinatie moet niet verzwegen, maar geleerd worden.

¹¹ Twee oorzaken waarom de voorzienigheid Gods moet worden geleerd.

dan gepredikt worden, opdat zij op deze wijze verootmoedigd en vernietigd zijnde, zalig zouden worden. De anderen, beken ik wel, wederstaan deze verootmoediging, ja zij verwerpen en verdoemen het leren van zulk een wanhoop aan eigen zaligheid, want zij willen dat men iets zal laten behouden, dat zij tot hun zaligheid zullen invloed hebben. Deze blijven inwendig hovaardig en vijanden der genade Gods. Deze is (zeg ik u) de eerste reden: “Opdat de godvruchtigen verootmoedigd zijnde, de beloften der genade zullen bekennen, aanroepen en ontvangen.”

HOOFDSTUK 42

De andere reden is: ¹² “Omdat het geloven is der dingen die niet tegenwoordig verschijnen.” Opdat dan het geloof plaats krijgt, zo is het nodig, dat hetgeen men zal geloven verborgen en onzichtbaar is, want hetgeen dat ik zie, geloof ik niet. Maar zij kunnen niet dieper zijn verborgen dan in een tegenovergesteld object of voorwerp en in een tegenovergestelde zin en in een tegenovergestelde bevinding, dat is: als het geheel anders schijnt en geheel anders bevonden wordt in de ervaring en bevinding, als men met het geloof aanneemt. Zo doet God in Zijn werken ¹³, want als Hij ons levendig wil maken, zo doodt Hij ons; als Hij ons wil rechtvaardigen, zo maakt Hij ons tot onrechtvaardigen, dat is: Hij doet ons onze onrechtvaardigheid zien en voelen. Als Hij ons ten hemel wil voeren, zo stoot Hij ons eerst in de hel, gelijk de Schrift zegt: “De Heere doodt en maakt levend, Hij doet ter helle dalen en Hij doet weder opkomen,” I Sam. 2:6. Waarover nu geen plaats meer is te spreken. Die mijn geschriften hebben gelezen, kennen dit al van buiten. Zo verbergt God Zijn eeuwige genade en barmhartigheid onder Zijn eeuwige toorn en Zijn rechtvaardigheid onder de ongerechtigheid. ¹⁴ “Deze is de hoogste trap des geloofs, te geloven, dat Hij genadig is, die zo weinig zalig maakt,” en zo veel verdoemt, te geloven, dat Hij rechtvaardig is, die door Zijn wil ons noodzakelijk verdoemelijk maakt, zodat het schijnt (zo Erasmus zelfs verhaalt) dat Hij een behagen heeft aan het eeuwig verderf en tormenten der verdoemden en dat Hij daarom door sommigen billijk geliefd en gehaat wordt. Zo ik dan enigszins kon begrijpen, hoe deze God barmhartig en rechtvaardig is, die zulk een toorn en ongerechtigheid vertoont, zo was er geen geloof nodig. Maar terwijl het nu niet kan worden verstaan en begrepen, zo wordt daar plaats gemaakt om het geloof te oefenen, terwijl zulks gepredikt en openbaar gemaakt wordt. Wanneer God doodt, zo wordt het geloof des levens in de dood beoefend. Dit zij genoeg van uw voorrede.

HOOFDSTUK 43

Het was een betere manier geweest, om diegenen, die over deze artikelen handelen, te raden om te doen leren, maar niet door uw raad, waardoor u wil, dat men om de wil der goddelozen men deze dingen zal verzwijgen, waarmee u nochtans niet vordert. Want zo u gelooft of denkt, dat deze artikelen waar zijn (alsof ze van geen klein gewicht zijn) zo richt u met uw leer van stilzwijgen en met uw vermaningen niets anders uit, dan dat ze eigenlijk des te meer willen onderzoeken en weten. Want u weet wel, dat dit de aard der mensen is, dat zij zijn ingenomen met een onverzadelijke begeerlijkheid om de heimelijke en verborgen dingen te onderzoeken en inzonderheid als zij verborgen en onbekend moeten blijven. Daarom hebt u met uw kloeke en heftige vermaning niets anders uitgericht, dan dat de mensen nu veel meer willen weten, of deze redenen en artikelen waar zijn, of niet, daartoe ontstoken zijnde door uw menigvuldige woorden en begeerte om die stukken te begraven. U zou dan veel wijzer hebben gedaan, zo u uw begeerte had willen krijgen, door van deze dingen gans te zwijgen. Want het is nu gebeurd, daar u niet geheel ontkent dat ze waar zijn, zij kunnen nu niet verborgen blijven, maar het bedenken dat ze waar kunnen zijn, zal ze veel meer lokken om de zekerheid te onderzoeken. Daarom dan moet u eerst ontkennen, dat ze waar zijn, of eerst stilzwijgen, zo u wilt dat de anderen zwijgen.

¹² De 2 redenen.

¹³ Hoe wonderlijk dat God met de Zijnen handelt.

¹⁴ De hoogste trap des geloofs.

HOOFDSTUK 44

Het andere artikel of punt, dat wij zeggen is: “Dat al hetgene dat wij doen, niet geschiedt door een vrije wil, maar dat wij het zo moeten doen door een loutere noodwendigheid.”¹⁵ Hier moeten wij ook wel toetsen, dat wij dit door geen schadelijke en verkeerde leer laten uitroepen. Hier zeg ik aldus, indien bewezen zal zijn, dat onze zaligheid buiten onze kracht en raad alleen hangt aan de enige werking Gods, hetwelk ik hieronder in onze disputatie verder krachtig hoop aan te tonen, volgt daar dan niet klaar uit, dat terwijl God in ons door Zijn werking niet is, dat alles wat wij doen kwaad is? En dat wij noodzakelijk doen, hetgeen dat niet tot de zaligheid deugt? Want zo wij het niet zijn, maar alleen God die onze zaligheid in ons werkt, zo blijft dan zeker en waar, dat wij voor Zijn werking niets zaligs doen, of wij willen of niet willen. Maar let erop dat ik zeg noodzakelijk en niet dwingend of uit dwang? maar zo men in de scholen spreekt door een “noodwendigheid der onveranderlijkheid” en niet door een “noodwendigheid des dwangs.”¹⁶ Dat is, een mens die de Geest Gods niet heeft, doet het kwaad niet door geweld als bij de hals gegrepen en daartoe gedwongen gelijk een dief of moordenaar tegen zijn wil en dank tot de galg geleid wordt, maar hij doet het willens en met een willende en gemengde wil. Het is ook zo, dat hij deze willende en geneigde wil om kwaad te doen, niet door zijn eigen kracht na kan laten, bedwingen noch veranderen, maar hij gaat daarin voort met wil en genegenheid, al werd hij uitwendig door geweld gedwongen anders te doen, nochtans blijft de wil inwendig altijd verkeerd. degene die hem dwingt en wederstaat, tot vijand en hatend zijnde. En hij zou hem niet in het hart tot vijand zijn, kon hij door zichzelf veranderd worden en zo willend de dwingende in het goede navolgen. Dit noemen wij nu “noodwendigheid der onveranderlijkheid,” dat is, dat de wil zich niet veranderen noch anders keren kan, maar veel meer wordt getergd en verwekt om het kwaad te willen, als men hem wederstaat; hetwelk getuigt van de vijandschap, die hij degenen die: hem dwingen willen, toedraagt. Dit zou niet geschieden. Zo hij vrij was, of een vrije willekeur had. Onderzoek de ervarenheid hoe stijfzinnig en onbewegelijk zij zijn, die met een zaak zijn ingenomen, daaraan blijven vasthangen en daar niet van wijken en zo zij wijken, dat doen door geweld, of enig groot profijt van een andere zaak, maar vrijwillig en van har te wijken zij niet, zijn zij nu niet ingenomen, zo laten zij gaan en geschieden, wat er gaat en geschiedt.

HOOFDSTUK 45

Wederom aan de andere zijde, zo God in ons werkt, zo is de wil die door God wordt veranderd en de Heilige Geest ons inblaast, ook niet gedwongen, maar Hij wil en werkt door louter toegenegenheid en van Hemzelf, zodat het door tegenovergestelde dingen niet tot een ander kan veranderen, ja hij kan door de poorten der hel niet overwonnen noch gedwongen worden, maar hij gaat standvastig voort “willende en beminnde het goed,” gelijk hij tevoren het kwaad gewild en bemind heeft. Dit betuigt wederom de ervarenheid hoe onoverwinnelijk en standvastig de heiligen zijn geweest en altijd zijn, als zij met geweld tot andere dingen gedwongen worden, zo dat zij veel meer daardoor getergd worden. Om dat te willen, gelijk het vuur van de wind meer wordt ontstoken dan geblust, zodat hier ook geen vrijheid of vrije wil is, om zich anders te keren en om iets anders te willen, zolang als de Geest Gods en de genade in de mensen duurt en blijft. In somma, zo wij onder de God dezes werlds, zonder de Geest Gods en Zijn werking zijn, zo worden wij gevangen gehouden tot Zijn wil, gelijk Paulus tot Timotheüs (2 Tim. 2:26) zegt, zodat wij niet anders kunnen willen, dan hetgeen Hij wil. Want Hij is te sterk bewapend, die Zijn Paulus (Luc. 11: 21) alzo bewaart, dat het alles vrede is, wat hij bezit, opdat zij geen beroerte noch zich tegen hem verzetten; anders zou het rijk des Satans, dat in zich verdeeld is, niet kunnen bestaan, hetwelk nochtans Christus zegt te bestaan, en dat doen wij willig en gaarne, naar de natuur des wils, hetwelk zo het werd gedwongen, geen wil. zou zijn. Want gedwongen zijnde, is het geen wil. Maar zo de sterkere overkomt en hem overwinnend ons tot Zijn roof neemt, zo zijn wij door Zijn Geest wederom

¹⁵ Wij doen niets anders dan kwaad, ontbloot zijnde van de genade Gods, Zie Augustinus, Enchi. Hoofdstuk 30.

¹⁶ Daar is groot onderscheid tussen noodwendigheid en dwang, necessitate immutabilitatis, non coactionis.

knechten en gevangenen (hetwelk nochthans een koninklijke vrijheid is) zodat wij gaarne willen doen datgene Hij wil. Zo is des mensen wil in 't midden gesteld als een rijdier. Zo God erop zit, hij wil en gaat waarheen God wil. Gelijk de psalmist zegt: "Ik ben geworden als een dier en ik altoos met u." Maar zo de satan daarop komt te zitten, hij wil en gaat waar de Satan wil, het is ook zijn willekeur niet tot welke van beiden opzitters hij zal lopen en welke hij zal zoeken ,maar de opzitters strijden om hem te verkrijgen en te bezitten.¹⁷

¹⁷ De vrije wil is in de onwederborenen een knecht der zonden; het is wel vrij in zoveel als de wil van bedwang vrij is, maar is een knecht der zonden, omdat zoals Augustinus in Enchir. ad Laurent zegt de mens is niet vrij om rechtvaardiglijk te werken, tenzij dat hij van de zonden verlost, een knecht der gerechtigheid begint te worden. Want de mens misbruikend de vrije wil, heeft dat en zichzelf verloren. Ditzelfde op een andere plaats. De Spirit. en Litte. Waarom durven dan de arme mensen te pochen over de vrije wil voor zij verlost zijn? Wat roemen de knechten der zonden over de vrije wil? De genade beweegt krachtelijk de wil die ze volgt. Hierom zegt Augustinus tot Simplicium Lib. 1. Hoofdstuk 2. De werking der genade Gods is niet in der mensen macht, dat de mens niet zou willen en God tevergeefs genadig zou zijn. Want (zegt hij) over wien God zich ontfermt, die roept Hij als Hij weet dat hij bekwaam is, om de roepende niet te wederstaan ; hier moet men ook noteren dat Roffensis en andere bestraffers van Luther zijn leer van de loutere noodwendigheid verkeerd hebben verstaan, alsof hij had willen ontkennen, dat de mensen uit zichzelf en willend goed of kwaad deden. Het tegenovergestelde kan men hier zien.